

РЕЦЕНЗІЯ

доктора наук з державного управління,
доцента кафедри публічного управління та права,
ННІ Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Український
державний університет науки і технологій,
Корнієвського Сергія Володимировича
на дисертацію Ларіонової Катерини Андріївни на тему:
«Регіональний контекст розвитку електронної демократії в Україні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
281 – Публічне управління та адміністрування

Актуальність теми. В умовах затяжної війни, на тлі посилення ролі громад у забезпеченні стійкості держави та нагальної потреби у прозорості прийняття рішень на місцях тема дослідження є не просто актуальною, а стратегічно значущою. Саме в такий переломний історичний період особливо відчутною стає потреба у зміцненні горизонтальних зв'язків між владою та громадянами, розбудові ефективних каналів зворотного зв'язку та формуванні практик реальної участі населення у виробленні рішень, які безпосередньо впливають на якість життя громад. У цьому контексті регіональна електронна демократія розглядається не лише як інструмент технологічного оновлення, але й як важливий механізм підтримки соціальної згуртованості та управлінської легітимності в умовах багаторівневої кризи.

Авторка дисертації переконливо демонструє, що навіть у період загрози централізованого «воєнного менеджменту» Україна зберігає стратегічний курс на децентралізацію, підкріплюючи його розвитком інституційної та цифрової спроможності органів місцевого самоврядування. У цьому процесі регіональна електронна демократія стає не просто засобом забезпечення відкритості та підзвітності, а ключовою ланкою відновлення довіри громадян до влади, посилення відчуття співучасті у процесах ухвалення управлінських рішень та

побудови основ стійкої повоєнної відбудови на засадах партнерства між державою і суспільством.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність. Дисертаційна робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків до дисертаційної роботи, списку використаних джерел та шести додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 194 сторінки. Робота містить 20 таблиць, 10 рисунків та 1 формулу. Список використаних джерел налічує 322 найменування, з яких 170 кирилицею та 152 латиницею.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, визначено особистий внесок здобувачки та наведено дані щодо апробації результатів наукової роботи.

У першому розділі дисертації розкрито теоретико-методологічні засади дослідження електронної демократії як інструменту публічного управління та адміністрування, здійснено фрейм-аналіз споріднених категорій та проаналізовано еволюцію понять електронної демократії та електронного урядування, уточнено авторське розуміння феномена регіональної електронної демократії як комплексної моделі цифрової участі.

У другому розділі досліджено особливості формування регіональних моделей електронної демократії в Україні в умовах децентралізації та цифрової трансформації, проаналізовано динаміку трансформації е-участі в період повномасштабної війни, а також проведено кластерний аналіз організаційної готовності українських міст до впровадження інструментів електронної демократії, що дозволив виокремити чотири типи інституційної спроможності громад.

У третьому розділі обґрунтовано стратегічні напрями та інструменти модернізації регіональної електронної демократії, розроблено авторський Індекс саботажу електронної демократії (ІСеД) для діагностики прихованих форм

протидії цифровій участі, а також запропоновано алгоритм пілотного впровадження плинної демократії на локальному рівні України як адаптивної моделі громадянського делегування.

Кожен розділ завершується висновками, які підсумовують здобуті наукові результати. Загальні висновки дисертаційної роботи відповідають поставленим завданням та відображають ключовий зміст отриманих теоретичних і практичних напрацювань.

Наукове дослідження є логічно послідовним, а результати у вигляді дисертаційної роботи становлять завершену наукову працю, виконану авторкою самостійно. Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог та містить усі необхідні структурні елементи. Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у роботі, мають належний рівень обґрунтованості та достовірності, що підтверджується структурною побудовою й змістом дослідження, обсягом опрацьованого статистичного, фактологічного та нормативно-правового матеріалу, а також власними аналітичними розрахунками й моделями, запропонованими авторкою.

Наукова новизна результатів дослідження. До найбільш вагомих результатів, що засвідчують особистий внесок авторки у розробку досліджуваної проблеми та характеризують наукову новизну її роботи, належать такі:

вперше:

- запропоновано тривимірну модель регіональної електронної участі, яка включає вимір типу демократичної практики, вимір джерела ініціативи та вимір реалізації участі, що дозволяє визначити концептуальну схему формування регіональної електронної демократії як сукупність різновидів електронної участі громадськості в управлінні регіоном з обґрунтованими чинниками інтенсивності, обсягів впровадження та електронних засобів реалізації цієї участі, а також сформулювати релевантне авторське визначення терміна «регіональна електронна демократія»;

удосконалено:

- методичний підхід до прогнозування динаміки впровадження інновацій на локальному рівні в Україні на прикладі плинної демократії, яке відрізняється застосуванням методу агентно-орієнтованого моделювання з авторськими: профілем об'єкта моделювання (індустріальне місто середнього розміру), розподілом агентів на кластери, параметрами їхніх цифрових навичок, що дозволило на сценарній основі отримати прогнозні результати динаміки поширення як основного фактору розвитку плинної демократії локального рівня;

- інструментарій оцінювання ефективності цифрової участі в системі публічного управління завдяки розробленню авторського Індексу саботажу електронної демократії (ІСеД), який відрізняється як переліком індикаторів, що поєднує прямі показники управлінської інертності (відсутність реакцій, затримки, формальні відповіді) з непрямыми індикаторами символічного саботажу (імітація залучення, низький рівень персоналізації рішень, шаблонність комунікацій), так і інтерпретацією результатів розрахунку індексу, що дозволяє виявляти приховані форми адміністративного опору запровадженню електронної демократії на регіональному рівні, аналізувати цифрову активність органів місцевого самоврядування, виявляти зони дисфункції та формулювати адресні рекомендації для підвищення інституційної спроможності публічного управління;

- розроблено алгоритм пілотного впровадження плинної демократії в регіонах України, який відрізняється авторським переліком узгоджених технічних, нормативних та аналітичних кроків, що формують послідовний план трансформації локальної електронної участі, дозволяють створити реальний механізм впливу через делегування, системну аналітику поведінки делегатів, превентивні індикатори репутаційних ризиків і інтеграцію у бюджетне планування та забезпечують динамічну, адаптивну та співвідповідальну публічну політику;

дістало подальшого розвитку:

- логіко-семантичний підхід до виявлення змістовних ознак електронної демократії у вигляді поєднання тривимірного принципу дослідження (обов'язкове дослідження технологічного, інституційного, агентського вимірів) з комплекс-

аналізом смислових відмінностей електронної демократії від спільних та суміжних понять; цей підхід відрізняється інтерпретуванням електронної демократії як процесу взаємодії технологій, норм і дій, специфічних для кожного соціально-політичного контексту, та використанням інструментарію фрейм-аналізу, що дозволило запропонувати авторське уточнення поняття електронної демократії;

- застосування інструментарію кластерного аналізу в оцінці організаційної готовності українських міст до використання інструментів електронної демократії, яке відрізняється авторським переліком вихідних індикаторів для кластеризації (кількість реалізованих Civic Tech-інструментів; наявність спеціалізованого підрозділу/штатної одиниці для впровадження електронної демократії; інтенсивність участі у міжнародних проєктах підтримки цифровізації), що дозволило отримати 4 кластери міст України для оцінки специфіки і прогнозу розвитку в них регіональної електронної демократії;

- визначення інструментів успішного впровадження плинної демократії в регіонах України у вигляді соціотехнічної структури, яка відрізняється врахуванням успішних європейських практик та ключових рис українського місцевого самоврядування, що можуть як сприяти, так і заважати впровадженню нових механізмів делегованої електронної участі; дана соціотехнічна структура дозволяє обґрунтувати умови успішного впровадження на регіональному рівні України моделі плинної демократії (інституційна відкритість до динамічного делегування, технічна інфраструктура прозорості участі, соціальна довіра до механізмів гнучкого представництва).

Практичне значення та використання результатів.

Слід підкреслити практичну цінність дисертації: робота безпосередньо відповідає потребам органів місцевого самоврядування та громад, які шукають моделі оновленої взаємодії в умовах відновлення та переформатування ресурсів. З практичної точки зору особливу цінність для належного функціонування органів місцевого самоврядування та органів державного нагляду становить розроблений авторкою Індекс саботажу електронної демократії (ІСеД) (с. 187–190). Він

дозволяє не лише фіксувати факт наявності чи відсутності е-інструментів, а й діагностувати приховані зони управлінської інертності або цілеспрямованої протидії залученню громадян у процеси ухвалення рішень. Завдяки включенню до ІСеД як прямих показників (затримки відповідей, відсутність реакцій на електронні запити, формалізовані відписки), так і непрямих індикаторів символічного саботажу (імітаційні консультації, низький рівень персоналізації рішень, шаблонна комунікація) цей інструмент дає змогу комплексно оцінювати якість функціонування механізмів електронної демократії в громадах. Це важливо для виявлення слабких ланок інституційної взаємодії та своєчасного внесення коректив у політику відкритості, що, в підсумку, підвищує довіру громадян і легітимність локальної влади.

Окрім того, запропоновані у роботі практичні алгоритми пілотного впровадження плинної демократії можуть слугувати своєрідною «дорожньою картою» для регіональних адміністрацій та органів місцевого самоврядування (с. 194–196). Цей алгоритм враховує специфіку українського муніципального середовища та об'єднує технічні, нормативні й аналітичні етапи впровадження, починаючи від створення відповідної цифрової інфраструктури й розробки процедур делегування до налаштування систем моніторингу репутаційних ризиків та інтеграції механізмів гнучкого представництва у бюджетне планування. Такий покроковий підхід полегшує адаптацію інноваційної моделі плинної демократії до реалій конкретної громади, знижує ризики помилок у процесі запровадження нових форматів е-участі та підвищує ефективність управління на місцях.

Деякі розроблені у межах дисертаційної роботи концептуальні підходи та інструментарій вже знайшли практичне застосування у стратегіях розвитку низки територіальних громад та регіональних органів управління. Зокрема, положення щодо розуміння регіональної електронної демократії як системи взаємопов'язаних цифрових інструментів участі, інституційних структур та агентських практик стали підґрунтям для формування окремих розділів стратегічних програм розвитку громад у Дніпропетровській області. Елементи авторської моделі були

використані для обґрунтування використання електронної демократії як інфраструктури кризового реагування в умовах воєнного стану, а також як механізму підвищення прозорості управління та легітимації прийняття рішень у процесах повоєнної відбудови.

Окрім того, методичні підходи до моніторингу та оцінювання стану інституційної готовності органів місцевого самоврядування до впровадження цифрових інструментів участі, а також запропонована система індикаторів для діагностики адміністративного опору електронній демократії були інтегровані в робочі документи профільних підрозділів регіональних адміністрацій, що відповідають за цифровізацію та комунікацію з громадськістю. Це свідчить про високу практичну орієнтованість результатів дослідження та їхню здатність забезпечувати прикладні потреби органів публічної влади на регіональному рівні.

Академічна доброчесність. Дисертаційна робота К.А. Ларіонової є самостійним кваліфікаційним науковим дослідженням, результати якого – наукові положення, висновки та рекомендації, винесені на захист – одержані особисто здобувачкою. Ознайомлення зі змістом дисертації та опублікованими науковими працями авторки підтверджує дотримання нею принципів і норм академічної доброчесності. Аналіз поданої роботи не виявив випадків академічного плагіату чи інших порушень вимог до доброчесності у науковій діяльності. Відсутність порушень академічної доброчесності також засвідчена результатами перевірки за допомогою програми Turnitin.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Водночас у дисертаційній роботі наявні окремі моменти, що потребують подальшого розвитку або деталізації. По-перше, розглядаючи на с. 92–96, 120–123 технологічну складову електронної демократії, авторка залишає поза межами детального розгляду важливий пласт проблематики, пов'язаний із безпекою інформаційного простору та захищеністю даних у процесі впровадження електронної демократії. В умовах підвищених кіберзагроз, гібридних впливів і загальної чутливості персональних даних громадян до можливих витоків чи

маніпуляцій питання гарантування кібербезпеки та забезпечення довіри до цифрових сервісів участі набуває принципового значення. Недостатня увага до цього аспекту дещо обмежує практичну реалізованість запропонованих моделей, оскільки впровадження інструментів електронної демократії без належних гарантій інформаційної та технічної безпеки може стати джерелом додаткових ризиків для органів місцевого самоврядування та самих громадян. Подальші наукові розвідки у цьому напрямі дозволили б суттєво підвищити системність підходу до розвитку електронної демократії на регіональному рівні.

Також при аналізі актуальної трансформації функціонального навантаження регіональної електронної демократії (с. 117–119) недостатнє висвітлення віднайшло питання організації та функціонування механізмів протидії дезінформації. В умовах сучасних інформаційних війн і активного використання маніпулятивних технологій у цифровому просторі проблема захисту публічних консультацій, електронних голосувань і інших форм е-участі від поширення фейкових наративів, організованих бот-атак чи навмисного спотворення суспільної думки набуває особливої ваги. У результаті недостатньої уваги до цього аспекту в дослідженні залишається нерозкритим важливий вимір розвитку регіональної електронної демократії, пов'язаний із здатністю органів місцевого самоврядування організовувати системну протидію дезінформаційним кампаніям. З огляду на високу вразливість відкритих електронних процесів до інформаційних атак механізми фактчекінгу, інформаційної гігієни та побудови контрнاراتивів мають розглядатися як невід'ємна складова успішного впровадження е-участі, що безпосередньо впливає на довіру громадян і легітимність ухвалюваних рішень.

У площині зауважень, що спрямовані на посилення прикладної віддачі дослідження, варто вказати насамперед на доцільність більш розгорнутого аналізу бюджетного аспекту впровадження цифрових інструментів участі на регіональному рівні (с. 195). Це дозволило б більш реалістично оцінити потенціал громад до масштабування електронної демократії та передбачити фінансові ризики таких трансформацій. Крім того, розгляд електронної демократії як

інструменту цифрової інклюзивності (с. 142–143) виграв би від поглиблення аналізу ризиків маргіналізації соціально вразливих груп населення, які через низький рівень цифрових компетентностей або обмежений доступ до Інтернету можуть фактично опинитися поза межами оновлених каналів публічної участі. Звернення до цих аспектів у подальших дослідженнях дозволить суттєво посилити практичну значущість та соціальну чутливість напрацьованих авторкою моделей і рекомендацій.

Водночас наведені зауваження жодним чином не знижують теоретичної і практичної цінності результатів дисертаційної роботи та не ставлять під сумнів належний рівень її наукового виконання.

Загальний висновок. Дисертаційна робота є вагомим науково-практичним дослідженням, що пропонує конкретні управлінські інструменти для розвитку регіональної електронної демократії як елементу інфраструктури довіри, публічного контролю та залучення громадян у післякризовий розвиток країни. Робота відповідає вимогам, встановленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», а авторка заслуговує на присудження відповідного наукового ступеня.

Рецензент

доктор наук з державного управління,

доцент

[Підпис]
Сергій КОРНІЄВСЬКИЙ

*Місце Корнієвського
завершено.*

[Підпис] *Пробудан Ю. С.*